

Nurettin Topçu düşüncesi ve çetin bir yenileşme gayreti / Arduous exertion for a renewal in Nurettin Topcu thought

<https://guneydoguasyacalismalari.com/2023/02/01/nurettin-topcu-dusuncesi-ve-cetin-bir-yenilesme-gayreti-arduuous-exertion-for-a-renewal-in-nurettin-topcu-thought/>

Mehmet Özay

01.02.2023

Nurettin Topçu düşüncesinin 1940'lı yıllardan 1960'lı yıllara uzanan serüveninde karşımıza belli başlı kavramlar ve alanlar çıkmaktadır. Bunları hakikat arayışı ve toplumsal gerçekliği oluşturmada, yapıcı unsurlar olarak düşünmek gerekir. Bu kavramalara aşağıda kısaca değineceğim...

Temeli itibarıyla kavramlar soyut düşünce ile bağlantılı oldukları kadar, belli bir toplumsal varlık alanı üzerinde gerçekleştirilen anlama çabasını da tekabül ederler. Bu noktada, kavramlar belli bir düşünce sistematiğini oluşturdukları gibi bu sistematiğin unsurlarıdır da.

Ve bu çerçevede, genel itibarıyla bakıldığında, Topçu'nun felsefi temelli yaklaşımının güçlü bir sosyolojik gözlem ve anlayışına dayandığını söylemek gerekir. Nihayetinde, yaşadığı ve doğrudan anlamaya ve eleştirmeye konu edindiği dönemin kırılma şartlarında, bir 'yol bulma' çabasıdır aslında onunkisi.

Topçu, Fransa'da aldığı -şu veya bu şekilde- Batı düşünce geleneğinin güçlü izlerini taşıyan eğitimi ile, kendini bağlı hissettiği Anadolu coğrafyasında 'geçmişte' gelişme gösteren İslam(i) felsefi geleneği bünyesinde değerlendirilebilecek yaklaşımların bir kompozisyonunu oluşturan felsefi yaklaşımını, sosyolojik olguları anlamlandırmada temel bir zemin olarak kullanıyor.

Bununla da kalmıyor, bu felsefi yaklaşımı ile yeni bir sosyoloji üretme gayesi içerisinde...

Bu noktada, -biraz daha somuta yaklaşırsak-, Topçu'nun gündemine aldığı -eleştirel bağlamıyla- sosyolojik gerçeklik sadece, yeni Cumhuriyet dönemi ve onun gelişimi ile değil aksine, Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığının son üç yüz yılına denk gelen uzun bir geçmişi içine almaktadır.

Hareket ve dört temel kavram

Nurettin Topçu özelinde ve *Hareket* dergisi genelinde bakıldığında, 1960'lı yılların ortalarında gündeme getirilen yayın sürecinde, "Felsefemiz" başlığı ile atıfta bulunan çalışmada yer alan dört madde yani, 'tekamülcü, ruhçu, toplumcu ve idealist' kavramlarının gayet önem taşıdığı anlaşılıyor.¹

Bu kavramlar, birbiriyle bağlantılı iki farklı 'evren'e gönderme yaptığını düşünüyorum...

Bunlardan ilki, bu dünya ve/ya toplumsal olgular üzerine yaklaşım; ikincisi ise, neredeyse tüm Doğu düşüncesinde yaygın olarak tanık olduğu üzere, görünür alem ve olgular üzerinde belirleyicilik özelliği taşıyan görünmeyen doğa-üstü olgulardır.

Tekamül olgusu, bir yandan sosyal evrimciliği akla getirirken bu olguyu, sosyal değişim ile bağlantılandırmak ve bu anlamda, bireyler ve toplumsal gruplar arası ilişkilerin egemen olduğu ve rol aldığı bir evrimi/değişimi düşünmek gerekir.

¹ Bu kavramlara referansta bulunulan çalışma için bkz.: Hamza Türkmen. (2019). "Hareket Dergisi 1939-1982 Milli İslam Teorisi ya da Milli Dindarlık", *Nurettin Topçu: Düinden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*, (ed.), Ezel Erverdi, 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 1280. (1274-1288).

Tekamül kavramının, toplumcu denilen 3. madde yani, toplumcu(luk) olgusu ile birlikte ele alındığına kuşku yok. Öyle ki, bu noktada hem evrimciliği, hem de toplumculuğu birarada ele almayı gerektirmesi nedeniyle, bu iki kavram yerine daha bütünlüklü bir yaklaşım olarak, 'toplumsal değişim' demek yerinde olacaktır.

Bir diğer husus... Ruhçu kavramının referans yaptığı, doğa ötesi varlık/olgu unsuru ile idealist kavramının gönderme yaptığı alan arasındaki benzerliktir.

İlgili kaynakta, bu dört maddeyi gündeme getiren yazarın -haklı veya haksız- eleştirel tutumuna yönelik düşünceler geliştirmek yerine, temelde bu kavramlar üzerinden hareketle, Topçu düşüncesinin yaşadığı dönem itibarıyla neye tekabül ettiğini anlamaya çalışmak gerekir.

Düşünceye ve düşünene duyulan acil ihtiyaç

1940'lardan farklı olarak 2. Dünya Savaşı sonrası, örneğin, Hareket dergisinin yeniden yayınlanmaya başladığı 1960'lı yılları, iki kutuplu dünya fikri ve bunun, küresel belirleyiciliğine karşısında bir anlam arayışı ve bunun unsurları bağlamında düşünmek gerekir.

Bu noktada, 'Anadolu Sosyalizmi' kavramının giderek yer tuttuğu yaklaşım, erken yıllardaki Anadoluçuluk olgusunun düşünce sisteminin geçirdiği 'evrimin' bir sonucudur.

Bu evrime yol açan hadiseler bütünü, küresel Soğuk Savaş döneminin Türkiye ve çevre ülkelere etkisi ile açıklamak mümkün...

Batı kapitalizminin kendine sadece ekonomi alanında değil, bizatihi siyaset ve kültür alanında yer açmasıyla ve bu alanlarda gelişme göstermesiyle, sömürgecilik sonrasında ve onun yerine, -Marksist düşüncenin ideolojik kavramsallaştırmasının ürünü olarak gündeme gelen- emperyalizme evrildiği ortadadır.

Öyle anlaşılıyor ki, Topçu, toplumsal değişim (tekamül) kavramıyla durağanlaşmış, edilgenleşmiş Türk toplumunun harekete geçirilmesi ve kendine gelmesi arzusunu gündeme taşıyor.

Bu değişimin bizatihi, toplumu oluşturan bireylerin -sahip olmaları beklenen- eleştirel düşünceleriyle yapılaşmasına yaptığı vurgu tam da, onun 'felsefe' ile neyi kast ettiğine işaret ediyor kanaatindeyim.

Tarihte toplumsal yapı okuması

Öte yandan, durağanlık konusundaki ipuçlarını, sadece yaşadığı dönemin bir sorunu olarak görmüyor Topçu...

Aksine, işin içinde kayda değer bir şekilde Osmanlı toplumu da var ve bu yaklaşımını -geçmişte kalmış- Osmanlı toplumuna yönelik eleştirilerini gündeme getirdiği pasajlarda bulmak mümkün.

Bu sürece etkisi bağlamında, Osmanlı toplum yapısında gayet önemli yer tutan, dini kurumlar ile bu kurumlarda otorite makamındaki kişilere yönelttiği gayet ağır eleştiriler, toplumsal değişimin nereden başlaması gerektiğine dair gizli/açık bir fikir veriyor.

Aynı zamanda, din olgusunun toplumsal ihtiyaçları karşılayacak 'bürokratik' yapılaşması kadar ve bundan daha çok, arzu ettiği insan modelinin ortaya çıkmasını sağlayacak bir dini yapının da izlerini ortaya koyuyor.

Son olarak ‘Anadoluculuk’ bağlamında birşeyle söylemekte yarar var. Anadoluculuğu bir referans noktası alması ve bu coğrafya parçasına maddi ve manevi bağlamı ile anlamlar yüklemesi -veya var olan anlamları güncellemesi-, hiç kuşku yok ki bir çıkış noktası mesabesinde değerlendirilmelidir.

Bu referans Topçu’nun, Anadolu tarihine uzun erimli bakmasıyla -yaşanan tüm kırılmalara rağmen, canlı bir nitelik kazanıyor.

Bu toprak parçasını İslam tarihiyle ilişkilendirmesi kadar, üzerinde yaşam süren kitlenin -diyelim ki Türklerin- varlığını da tarihsel zeminde yerli yerine oturtma çabası yaşadığı dönemde işe nereden başlanması gerektiğine dair önemli ipuçları olarak dikkat çekiyor.

Bu çerçevede, Topçu’yu bir din alimi olarak almak hem ona hem din alimlerine haksızlık olur. Ancak, onun gerek dönemine, gerekse dönemi sonrasına yaptığı katkının düşünce evrelerinin işlenmesi, anlaşılması noktasında olduğunu hatırlamakta yarar var.

<https://guneydoguasyacalismalari.com/2023/02/01/nurettin-topcu-dusuncesi-ve-cetin-bir-yeni-lesme-gayreti-arduous-exertion-for-a-renewal-in-nurettin-topcu-thought/>